

Škola charakteru

Bezradný, odmietnutý, obmedzovaný Luther robí, čo mohol. Najdramatickejším a najmenej vopred zamýšľaným potvrdením jeho zásad bolo jeho vlastné manželstvo. Keď sa mníši začali počas jeho pobytu na Wartburgu ženiť, zvolal: „Nebesia! Mne teda nedajú nijakú ženu!“ Po svadbe sa vyjadril, že keby mu bol býval niekto vo Wormse povedal, že o šesť rokov bude mať manželku, nebol by mu uveril.²

Skutočný stav vecí bol však výsledkom jeho učenia, ktoré ho prinútilo zmeniť zmýšľanie. Z kláštorov odchádzali nielen mníši, ale aj mníšky. Niekoľko rehoľných sestier zo susednej obce ho požiadalo, aby im poradil, čo majú robiť vzhľadom na svoje evanjelické presvedčenie. Zobral si na starosť, že zariadi ich útek. Bolo to odvážne, lebo únos mníšky sa trestal smrťou a vojvoda Juraj sa dožadoval tohto trestu. Fridrich Múdry asi nebol taký prísny, ale určite nemal radosť z otvoreného porušovania zákona. Luther si tajne zabezpečil pomoc Leonarda Koppa, šesťdesiatročného väzeného meštana z Torgau, ktorý z času na čas dovážal do ženského kláštora sudy s haringmi. V predvečer sviatku Vzkriesenia v roku 1523 nastúpil do svojho plachtou krytého voza namiesto prázdnych sudov dvanásť mníšok.³ Tri z nich sa vrátili domov. Zvyšných deväť prišlo do Wittenbergu. Istý študent to opísal svojmu priateľovi: „Do mesta práve dorazil voz plný vestálok, a všetky dychtia po vydaji väčšmi než po živote. Kiež im dá Pán Boh manželov, aby ich nepostihlo dačo horšie.“⁴

Luther považoval za svoju povinnosť nájsť pre všetky domovy, manželov, prípadne nejaké miesto. Prirodzeným riešením bolo, že by sa mal jedného prípadu zbaviť tým, že sa sám ožení. Kto si to aj navrhol. Tridsiateho novembra 1524 k tomu poznamenáva, že nič

také nemá v úmysle. No nie preto, že by bol bezpohlavný ako ka-meň, a nie ani preto, že by mal niečo proti manželstvu, ale preto, le-bo stále čaká, že ho popraví ako kacára.⁵ O päť mesiacov neskôr mu zrejme Spalatín návrh zopakoval. Luther odpovedal:

Čo sa týka toho, čo si napísal o mojom ženení, nech ťa nepre-kuapuje, že nevstupujem do stavu manželského, hoci som aj povestný milovník. Viac by ťa malo prekuapovať - keďže som toho toľko popísal o manželstve a takto som mal toľko do čte-neria so ženami - že som sa nepremienil na ženu, ani len na vy-datú. No ak chceš mať zo mňa príklad, tak to sa už nechovato-stalo, pretože som mal tri manželky naraz a miloval som ich tak tuho, že ma o dve obryli tri manželka. Tretiu ležda dážim ľuvačkou a asi sa mi ju tiež chystajú ukradnúť. Ty si vlastne bo-jazlivý mileneč, čo si nehrýľa oženiť sa čo len s jednou.⁶

Samozrejme, žartovná narážka na tri manželky sa týkala troch po-sledných mnišok, ktoré ešte čakali, kam sa dostanú.

KATARÍNA VON BORA

Nakoniec sa postaral o všetky okrem jednej, Kataríny von Bora. Dva roky po úteku ešte stále slúžila v domácnosti, kde, mimochod-om, získala výborný výcvik, ale očakávala lepší výsledok. Mala sa vydať za mladého šlachťica z Norimbergu, študujúceho vo Wittenbergu. Po jeho návrate domov mu to pravdepodobne rodina vyhovorila. Katarína bola nešťastná a požiadala Luthera, aby zistil, ako sa veci majú. Dopadlo to tak, že Norimberčan sa oženil s inou. Potom Luther vybral pre Katarínu istého Dr. Glatza, ktorého bez výhrad akceptovala.⁷ Lenže jej postavenie bolo dosť chýľostivé. Veľmi dobre si uvedomovala, že celá záležitosť Luthera zatažuje, a to dvojnásobne, pretože sa udiala uprostred sedliackej vojny a jej prípad sa ťahal najdlhšie. V tej dobe, keď sa manželstvá uzatvárali veľmi skoro, dvadsaťšesťročné dievča si mohlo o sebe myslieť, že má najvyšší čas na vydaj. V rozpakoch požiadala Dr. Amsdorfa z Magdeburgu, ktorý bol vo Wittenbergu na návšteve, aby sa za ňu

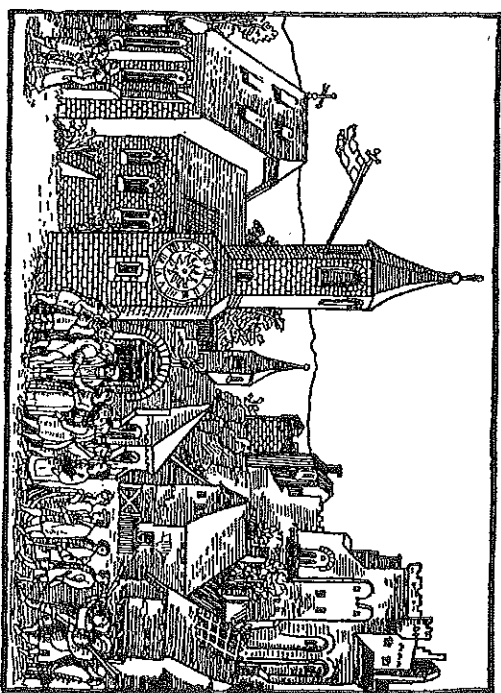
laskavo prihovoriť. Či by nebol taký dobrý a nepovedal Lutherovi, že Glatza nemôže ani vystáť, ale nechce sa správať nerozume. Vyďala by sa za samotného Amsdorfa alebo za Luthera. Ich mená uviedla pravdepodobne preto, lebo vôbec neprichádzali do úvahy. Obaja už prekročili vek, keď sa obvykle uzatvárali manželstvá. Luther mal štyridsaťdva rokov.

Na tento návrh nereagoval vážne, až kým nešiel na návštevu k svojim rodičom. To, čo on opísal ako ohromný žart, zobral jeho otec ako reálnu ponuku. Želal si, aby jeho syn zachoval meno rodu.⁸ Nápad sa začal pozdávať aj samému Lutherovi, ale z úplne iného dôvodu. Ak ho mali do roka upáliť na hranici, nemohlo byť vhodné, aby si založil rodinu. Manželstvom však mohol poskytnúť Kataríne spoločenský status a zároveň vydať svedectvo svojej viery. V máji 1525 oznámil, že sa oženi s Katarínou skôr, než umrie. A začiatkom júna, keď Albrecht z Mohuča uvažoval o sekularizácii svojho bis-kupstva podľa vzoru svojho bratranca v Brandenburgu,⁹ Luther na-písal: „Ak ho v tom moja žena podporí, som pripravený. Verím v manželstvo a mám v úmysle oženiť sa skôr, než umriem, aj keby to malo byť len zasľúbenie ako Jozefovo.“¹⁰ Nebola to svadba z lásky. „Nie som pobázaný,“ vyslovil sa Luther, „hoci mám svoju ženu v láske.“¹¹ Pri inej príležitosti vyhlásil: „Nevymenil by som Katku za celé Francúzsko ani za Benátky, lebo mi ju udelil Pán Boh a iné že-ny majú horšie chyby.“¹² Zhrrnul to a uviedol tri dôvody, prečo sa oženiť: aby spravil radosť svojmu otcovi, aby nazlostil pápeža a dia-bla a aby spečatili svoje svedectvo pred mučeníckou smrťou.¹³

Keď sa už raz rozhodol, manželstvo nasledovalo okamžite, aby umlčal reči a námitky. „Všetci moji najlepší priatelia,“ povedal Luther, „volali 'Prepáň! Len to nie!'“ Jeden právnik predpovedal, že „svet a diabol sa budú smiať a Lutherovo dielo postihne skaza“.¹⁴ Napodiv, práve v tej situácii sa Spalatín spytal Luthera, čo si myslí o dlhotrvajúcich zásnubách. Odvetil mu: „Neodkladaj to na zajtra! Pre váhanie stratil Hannibal Rím. Pre váhanie prišiel Ézav o prvo-rodenstvo. Kristus povedal: 'Budete ma hľadať a nenájdete ma.' Takto nám Sväté písmo, skúsenosť a celý svet dosvedčujú, že Božie

„dary musíme chytať za letu.“¹⁵ To bolo desiateho júna. Trinásťeho júna sa Luther verejne zasnúbil s Katarínou a z právneho hľadiska sa tak stal ženatým mužom. Slávnosť, ktorá potom nasledovala, bola iba malou oslavou ohlášok.

Ich svadba, ktorej dátum stanovili na dvadsiateho siedmeho, bola spoločenskou udalosťou. Luther rozposlal pozvánky. Spalatinovi: „Musíte prísť na moju svadbu. Anjelov som prinútil smiať a čertov plakať.“¹⁶ Inému: „Urobte sa k vám dostali reči o mojej svadbe. Ja sám tomu takmer nemôžem uveriť, ale dôkazy sú príliš presvedčivé. Svadba sa bude konať budúci štvrtok za prítomnosti môjho otca a matky. Duším, že prinesiete nejakú divinu a sám pridete.“¹⁷ Amsdorfovi, ktorý robil Katke sprostredkovateľa: „Reči o mojej svadbe sú pravdivé. Nemôžem odprieť svojmu otcovi nádej na potomstvo a musím potvrdiť svoje učenie v čase, keď sú mnohí takí bojazliví. Duším, že pridete.“¹⁸ Norimberčanovi: „Môj spis hrozne

SVADOBČANIA PRED KOSTOLOM
MANŽELSKÝ ZVÄZOK SA SFÁVAL PRÁVOPLATNÝM NA ZÁKLADE
VEREJNÉHO OZNÁMENIA, NIE ZÁSNUBY.
SVADOBČANIA NAJPRV KRÁČALI PO ULICIACH ZA ZVUKOV PÍŠŤAL.

urazil sedliakov. Mrzelo by ma, keby sa tak nestalo. Zatiaľ čo som premyšľal o iných veciach, Boh ma náhle priviedol k manželstvu s Katarínou. Pozývam vás a s darom si nerobte starosti.“¹⁹ Leonardovi Koppovi, ktorý zorganizoval útek mnišok: „Idem sa ženiť. Boh rád robí zázraky a rád si robí zo sveta bláznov. Musíte prísť na svadbu.“²⁰ Je zvláštne, že existuje aj druhé pozvanie Koppovi. Editor listov weimarského vydania spochybňuje jeho pravosť. Znie takto: „Vo štvrtok sa mám ženiť. Môj pán Katka a ja vás žiadame, aby ste poslali sud najlepšieho torgauského piva, a ak nebude dosť dobré, budete ho musieť všetko vypiť sám.“²¹

V stanovený deň o desiatej dopoludnia viedol Luther Katarínu za zvuku zvonov po uliciach Wittenbergu do farského kostola, kde sa pri vchode, pred zrakom celého ľudu, vykonal náboženský obrad. Potom nasledovala hostina v augustiánskom kláštore a po večeri tanec na radnici. Oslava pokračovala do neskorých hodín. O jednásť sa všetci hostia rozlúčili a rozišli pod hrozbou, že ich domov pošlú z moci úradnej.

RODINNÝ ŽIVOT

Manželstvo prinieslo do Lutherovho spôsobu života mnoho zmien. „Predtým, než som sa oženil, celý rok som si neustielal posteľ, až začala páchnuť od potu. No tak tvrdo som pracoval a ľhal som si taký unavený, že som si to ani nevšimol.“²² Katka dala do poriadku celý dom. Bolo sa treba prispôbiť aj iným veciam. „Je toho veľa, na čo si treba v prvom roku manželstva zvykať,“ uvažoval Luther. „Človek sa ráno zobudí a na vankúši nájde pár vrkočov, ktoré tam predtým nebývali.“²³ Čoskoro prišiel na to, že manžel musí brať záľania svojej manželky do úvahy. Obavy a slzy Katky mu zabránili zúčastniť sa na Spalatinovej svadbe, vzhľadom na nebezpečenstvo, ktoré číhalo na ceste zo strany násilníckych sedliakov.²⁴ Ak Martin zo žartu hovorieval o svojej manželke ako o „svojom rebre“, rovnako často ju nazýval „môj pán“. Niekedy sa dokonca hral so slovyčkami a z mena Katka spravil nemecké Kette, čo znamená „reťaz“.²⁵

Manželstvo so sebou prinieslo aj novú finančnú zodpovednosť, pretože ani jeden z nich nemal pre začiatok ani halier. Katarína bola ešte dieťa, keď jej umrela matka. Otec ju zvevil do kláštora a zno-va sa oženil. Teraz pre ňu nepohol ani prstom. Luther mal len svoje knihy a šaty. Na príjmy z kláštora stratil právo, pretože sa zriekol mníšskej kutne. Za svoje knihy nedostal ani groš a jeho univerzitný plat nepostačoval pre rodinu. V roku 1526 sa naučil obrábať drevo na sústruhu, aby mohol v prípade núdze užiť svoju rodinu.²⁵ Možno však pochybovať o tom, či bral tento nápad niekedy naozaj vážne. Hodlal sa venovať výlučne službe Božieho slova a spoliehal sa, že nebeský Otec sa o to postará. Archanjel Gabriel musel dosť neúnavne našepkávať majetným ľuďom v Lutherovom okolí, čo

KATARÍNA A MARTIN V ROKU SVOJEJ SVADBY

majú robiť. Kurfirst daroval Lutherovi a jeho neveste augustiánsky kláštor, zdvojnásobil mu plat a často mu posielal divinu, šaty a víno.²⁷ A arcibiskup z Mohuča, Albrecht z Brandenburgu, poslal Katke dar dvadsať zlatých, ktoré nechcel jej manžel prijať.²⁸

Ak manželstvo prinieslo nové povinnosti Lutherovi, ovela väčšími to platilo v prípade Katky. Viest domácnosť takého nespočítavého manžela vôbec nebolo ľahké. Bol taký štedrý a márnoutrný,

že Lucas Cranach, maliar a bankár, mu odmietol preplatiť zmenku. Luther to komentoval slovami: „Myslím, že ma nemôžu obviniť z lakomstva.“²⁹ Jeho ľahkovážnosť vyvolávala až podráždenie. „Netrápim sa pre dlhy,“ vravel, „lebo keď Katka jedny zaplatí, prídu ďalšie.“³⁰ Strážila ho a aj ho bolo treba strážiť. V jednom liste píše priateľovi: „Posielam ti väzu ako svadobný dar. P. S.: Katka ju skryla.“³¹ V jednej veci naozaj pomáhal. Stal sa o záhradu, v ktorej pestovali šalát, kapustu, hrach, fazuľu, melóny a uhorky. Katka sa starala o ovocný sad mimo obce, ktorý im poskytoval jablká, hrozno, hrušky, orechy a broskyne,³² a o rybník so pstruhmi, kaprami, štu-kami a okúňmi.³³ Mala na starosti i dvor so sliepkami, kačicami, prasatami a kravami. Obraz o tom, čím všetkým sa zaoberala, si možno vytvoriť aj z Lutherovej zmienky v liste z roku 1535: „Môj pán Katka vás pozdravuje. Osieva naše polia, pasie a predáva kravy *et cetera* [čo všetko toto *et cetera* zahŕňa?] Medzitým sa dala do čítania Biblie. Sľúbil som jej päťdesiat zlatých [odkiaľ ich asi tak chcel nábrať?], ak ju prečíta do Veľkej noci. Počúna si zdatne a už je na konci Piatej knihy Mojžišovej.“³⁴ V neskorších rokoch získal statok v Zulusdorfe, na ktorom hospodárila Katka. Trávievala tam niekoľko týždňov do roka. Luther jej pri takýchto príležitostiach písal: „Bohatej pani z Zulusdorfu, pani doktorke Kataríne Lutherovej, ktorá žije telom vo Wittenbergu, ale duchom v Zulusdorfe.“³⁵ Alebo: „Mojej milovanej manželke, pani doktorke Kataríne Lutherovej, majsterke prasačieho trhu, pani z Zulusdorfu a majiteľke všemožných titulov, ktoré náležia Tvojej Milosti.“³⁶

Starat sa o neho bolo o to ťažšie, že býval často chorý. V tom či onom čase trpel dnou, nespavosťou, katárom, hemoroidmi, zápchou, žľčovými kameňmi, závratom a v ušiach mu zvonilo, akoby sa rozoznali všetky zvony v Halle, Lipsku, Erfurte a Wittenbergu.³⁷ Katka sa výborne vyznala v bylínkach, teplých obkladoch a v masážach. Jej syn Pavol, ktorý sa stal lekárom, povedal o svojej matke, že bola polovičným lekárom. Nedovolila Lutherovi piť víno a dávala mu pivo, ktoré slúžilo ako sedatívum na nespavosť a napomáhalo rozpúšťanie žľcových kameňov. A pivo varila sama. Keď bol mimo domova, ako len vedel ocenil jej starostlivosť!³⁸ Po roku man-

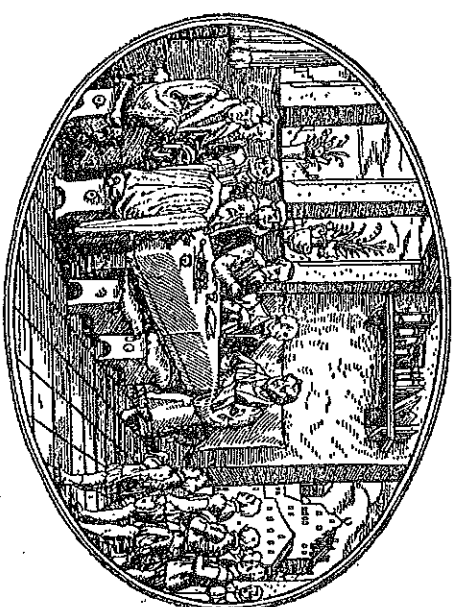
žetstva napísal priateľovi: „Moja Katka je vo všetkom voči mne taká úslužná a milá, že by som svoju chudobu nevymenil za všetko Križovo bohatstvo.“³³ Zložil jej najvyššiu poklonu, keď Pavlov List Galatánom nazval „mojou Katarínou von Bora“.³⁴ Jeho oddanosť ho začala trochu trápiť. „Venujem viac viery Kataríne než Kristovi, ktorý pre mňa urobil oveľa viac.“³⁴

DETI A REČ PRI STOLE

Katka mala čoskoro väčšími než Luther o čom premýšľať. Dvadsať prvého októbra 1525 sa Luther zdôveril priateľovi: „Moja Katarína napíša verš 1:28 z Genesis.“³⁵ Dvadsať prvého mája 1526 napísal ďalšiemu: „Chystá sa na svet dieťa mniška a mnišky. Také dieťa musí mať za kmotra veľkého pána. Preto tá pozývam. Neviem presne, kedy to bude.“³⁶ Osmeho júna poslal do sveta správu: „Moja milá Katarína priviedla včera o druhej na svet z Božej milosti synčeka, Hansa Luthera. Musím končiť. Volá ma vysilená Katka.“³⁷ Keď dieťa povili do plienok, Luther povedal: „Len kop, chlápkčko. Presne toto mi urobil pápež, ale ja som sa vymotal.“³⁸ Ďalší záznam v Hansovom *curriculum vitae* bol takýto: „Hansovi sa prerezávajú zuby a začína sa mať utešene k svetu. Manželstvo je plné radostí, ktorých pápež nie je hoden.“³⁹ Keď prišla na svet dcéra, Luther napísal jej budúcej kmotre: „Milá pani, Pán Boh splodil zo mňa a mojej ženy Katky malú pohanku. Dúfame, že budete ochotná stať sa jej duchovnou matkou a pomôcť vychovať z nej kresťana.“⁴⁰ Mali spolu šesť detí. Tu sú ich mená a dátumy narodenia: Hans, 7. júna 1526; Alžbeta, 10. decembra 1527; Magdaléna, 17. decembra 1529; Martin, 9. novembra 1531; Pavol, 28. januára 1533; Margaréta, 17. decembra 1534.⁴¹

Okrem ich vlastných detí s nimi bývali všetci tí, ktorých sa Luther ujal. Presne v deň ich svadby, keď o jedenástej hostia odišli, sa bez vedomia mestského magistrátu objavil ďalší hosť. Bol to Karlstadt, ktorý utiekol pred sedliackou vojnou a žiadal, aby ho tajne prichyľili. A Luther, ktorý sa predtým výrazne pričinil o to, aby

ho vyhnali zo Sasky, ho počas svojej svadobnej noci zobral do vlastného domu. Pravdže, Karlstadt u nich nebyval neobmedzene dlho, ale prišiel ďalší. A keďže kľáštor bol priestraný a vhodný ako špiť, ujal sa aj chorých. Navyše, Luther okrem vlastných šiestich vychovával štyri osirelé deti svojich príbuzných. Aby získali viac peňazí, uchýlili sa k prostitúcku dobre známemu v profesionálnych rodinách - otvorili si penzión pre študentov - stravníkov. Ich domácnosť mala celkovo dvadsaťpäť členov.

LUTHEROVA DOMÁCNOSŤ PRI STOLE

Samozrejme, Katka by sama nezvládla všetku prácu, ktorú si takáto domácnosť vyžadovala. Pomáhalo jej služobníctvo, ale musela na všetko dohliadať. Jej situáciu sťažovalo predovšetkým to, že bola neustále v tieni svojho slávneho manžela. No očakávala to a nezažlievala mu to. Vždy ho oslovovala Doktor a skôr mu zdvořilo vykala, než dôverne tykala. Predsa ju však občas muselo trochu znepokojovať, že pri každej príležitosti sa rozhovor točil okolo neho. Nebola to však celkom jeho chyba. Študenti, čo sa u nich stravovali, považovali čas jedla za príležitosť pokračovať vo svojom štúdiu.

diu a zasadali si za stôl so zošíťmi, do ktorých si naškriabali každé zrnko z jeho výřečných úst. Katka sa domnievala, že by im to mal pripísať k účtu. Sám Luther býval občas nahnevany, hoci to nikdy nezaznačil. Raz sa opäť vlastnou vinou dostal do centra pozornosti. Zošíťka rozprával o svojich zápasoch so Satanom, až kým nezistil, že nikto nechce ostať pozadu ani v tomto ohľade. Katku však neprekonal nikto. Jedného dňa vstala od stola, odišla do izby a omdlela. Keď sa vrátila, oznámila, že prežila *multa perniciosa*. Povedala to po latinsky. Odvtedy ju považovali za oprávneného člena ich spoločnosti.⁴⁹

Lutherova *Reč pri stole* patrí k jeho známym dielam. Zaslúži si pozornosť, keď už nie pre nič iné, tak pre svoj rozsah - obsahuje šesťtisícpäťstodvadsaťdesať záznamov, ktoré Lutherovi študenti po jeho smrti starostlivo vybrali zo svojich poznámok, roztriedili a vydali ako šikovnú knižku ozdobenú drevorytom. Luther sediaceho za stolom so svojou rodinou. Toto roztriedenie však znemožňuje vidieť bohatú hojnosť a nepredvídateľnú pestrosť originálu. Lutherove témy siahali od nevyšľovného majestáta Všemohúceho Boha až po žaby v Labe. Prasatá, pápeži, tehotenstvo, politika a príslavia sa tísnu jeden vedľa druhého. Z niekoľkých náhodne vybraných ukážok si možno vytvoriť aspoň hmlistú predstavu:

Mníši sú blchy v kožuchoch Všemohúceho Boha.

Keď sa ho spýtali, prečo bol taký príkrý, Luther odvetil: „Prútk možno odrezal nožom na chlieb, ale dub si žiada sekeru.”

Boh využíva žiadostivosť človeka, aby ho donútil k manželstvu, čižľadostivosť k prijatiu úradu, hrabivosť k zarabaniu peňazí a strach k viere.

Jediná časť ľudského tela, ktorú pápež musel ponechať bez kontroly, je zadná časť.

Tlač je najnovším a najlepším Božím dielom na šírenie pravého náboženstva po celom svete.

Ja som oporou pápeža. Keď ma nebude, bude sa mu vodit horšie.

Vtáky nemajú dôveru. Keď vychádzam do sadu, odliekajú preč, hoci im nechcem spraviť nič zlé. Práve tak aj nám chýba dôvera v Boha.

Povráť sa, že v roku 1532 bude koniec sveta. Dúfam, že to už dlho nepotrvá. Posledných desať rokov sa javí ako nové storočie.

Ojaci sa moja karikatúra, na ktorej som ako netvor so siedmimi hlavami. Musím byť nepovaziteľný, pretože ma nedokážu poraziť ani utedy, keď mám iba jednu.

Pes je najvernejšie zviera a ľudia by si ho väčšmi cenili, keby nebol taký obyčajný.

Jeden melancholik o sebe tvrdil, že je kohút a pyšne si vykráčoval a kíkľkal. Doktor mu povedal, že aj on je kohút a niekoľko dní kíkľkal spolu s ním. Potom povedal: „Už nie som kohút a aj ty si sa zmenil.” Fungovalo to.

Nemecko je pápežovým prasatom. Práve preto mu musíme dodávať toľko slaniny a klobás.

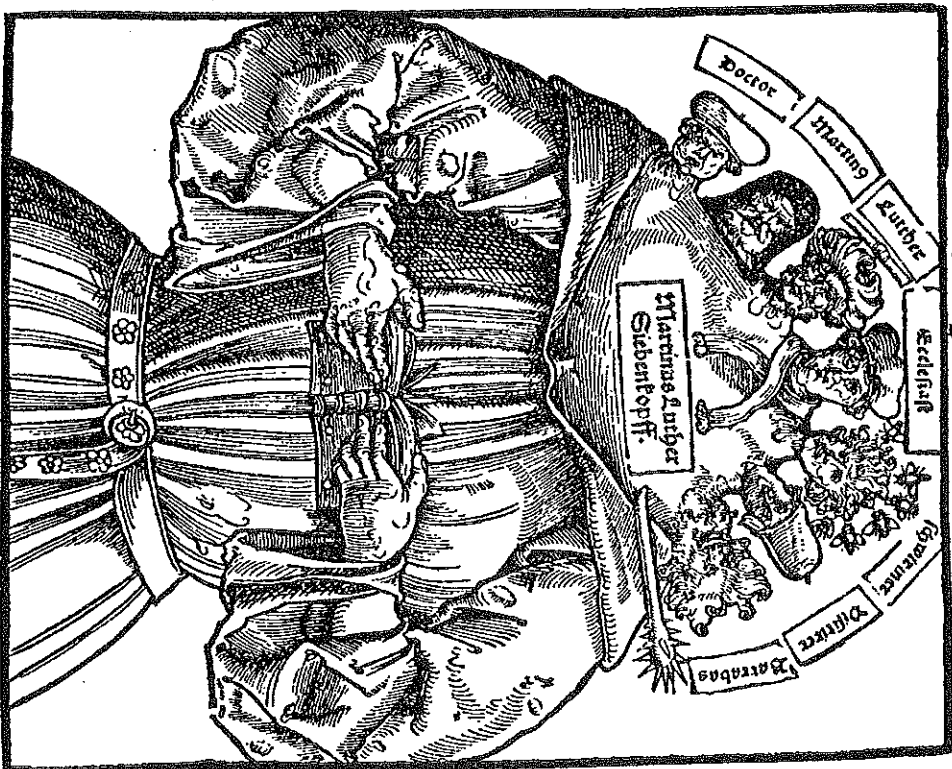
Koľko sa už naklamalo o relikviách! Niektorí tvrdia, že má pierko z krídla anjela Gabriela a biskup z Mohuča má plameň z Mojžišovho horiaceho kňa. A ako je možné, že v Nemecku je pochovaných osemmásť apoštolov, keď Kristus ich mal iba dvadsať?

Neciem si predstaviť, aká robota nás čaká v nebi, dúnam Luther. „Nižná zmena, nižná práca, nižné jedlo, nižné pitie, nebude čo robiť. Dúfam, že tam toho bude veľa na pozeraanie.” „Áno,” ozval sa Melanchton, „Pane, ukáž nám Otca, a to nám postačí!” „No áno, pravdaže,” odvetil Luther, „ten pohľad nám celkom postačí.”

Nochov koráb bol tristo lakťov dlhý, päťdesiat široký a tridsať vysoký. Keby to nebolo vo Svätom písme, tak by som tomu neveril. Umrlel by som, keby som bol v tom korábe. Bol tmavý, tri razy väčší než môj dom a plný zvierať.

Siebenköpfe Martin Luthers

Dom zöchewigen Sacrament des Altars / Durch Doctor Jo. Cochleus.

LUTHER AKO SEDENHLAVÁ PRÍŠERA
[JEDNA Z HLÁV JE HLAVOU FANATIKA S OSAMI VO VLASOCH.]

Pokúšajú sa zo mňa spraviť stálicu. Ja som obežnica s nepriateľnou dážďou.

Jeden dôstojník povedal vo vojne s Turkami svojim chlapcom, že ak umrú v boji, budú večerať s Kristom v raji. Ten dôstojník z boja ušiel. Keď sa ho potom pýtali, prečo nechcel večerať s Kristom, odpovedal, že v ten deň držal pôst.

Dvadsaťšiesteho mája 1538 výdatne prišlo. Luther povedal: „Chvála Pánu Bohu. Dáva nám majetok za stotisíc zlatých. To prí obilie, pšenica, jačmeň, víno, kapusta, cibuľa, tráva a mlieko. Všetko svoje zbožie dôstojne zadarmo. A Boh posla svojho jednorodeného Syna a my ho križujeme.“

„Som synom sedliaka,“ povedal Luther, „aj vnukom, aj pravnukom. Mój otec chcel zo mňa spraviť starostu. Odišiel do Mansfeldu a stal sa bankom. Ja som sa stal bakalárom a magistrom. Potom som sa stal mníchom a zložil som si z hlavy hneď baret. Mójmu otcovi sa to nepáčilo a potom som liezol na nervy pápežovi a ožeril som sa z odpadlickou mnišskou. Kto by toto mohol vyčítať z hviezd?“⁵⁰

Uvedený výber je sám osebe dostatočne výrečný, ale pár slov o údajnej Lutherovej vulgárnosti je na mieste. Často ho totiž vykresľujú ako nadmerne hrubého a ako príklad sa uvádza práve *Reč pri stole*. Nedá sa poprieť, že vo vyjadrovaní si nepotrpel na fajnivosť, rovnako ako ani jeho súčasníci. Sám život vtedy páchol. Človek nemohol kráčať po Wittenbergu a vyhnúť sa zápachu prasačích chlievov, odpadkov a bitútku. A ani tí najvychovanější neboli zdržanliví, keď sa vyjadrovali o tom, s čím sa dennodenne stretávali. Katka, keď sa jej Luther spýtal na zhromaždenie veriacich, na ktorom sa nemohol zúčastniť, odpovedala: „Kostol bol taký nabitý, až smrdel.“ „Áno,“ povedal Luther, „veď majú hnoj na topánkach.“⁵¹ Erazmus neváhal zostaviť dialóg, v ktorom si mäsťar a obchodník s rybami navzájom vychvalujú odpornosť svojho tovaru. Luther sa menej vyžíval v špíne a hnoji než mnohí jeho literárni súčasníci, ale keď už si také niečo doprial, vynikal v tom ako v každej inej oblasti, týkajúcej sa jazyka.

Hrúbosť však poznacia len nepatrnú časť jeho diela. Ohovárači vytriedili z uránovej rudy jeho deväťdesiatich zväzkov iba pár strán nádiaktívnej hrúbosti. Existujú však celé zväzky, ktoré neobsahujú nič pohoršujúcejšieho, než citát z apoštola Pavla, ktorý „všetko stratil“, ale pokladal to za odpadky, aby mohol získať Krista.

Treba sa zmieniť aj o Lutherovom pití. Píjaval a trochu bol aj pyšný na to, koľko znesie. Mal džbán s tromi obrúčami. Prvá podľa neho predstavovala Desiat prikázaní, druhá Apoštolské vyznanie viery a tretia Modlitbu Pánovu. Luther sa ohromne bavil na tom, že dokázal vyprázdniť džbán vína a dostať sa tak pod Modlitbu Pánovu, kým jeho priateľ Agricola sa nedostal ani pod Desiat prikázaní.⁵² Neexistuje však záznam, že by Luther prekročil hranicu rozjarenosti.

NÁZORY NA MANŽELSTVO

Vráťme sa však k manželstvu. Luther, ktorý sa oženil, aby vydal svedectvo o svojej viere, v skutočnosti našiel domov a viac než krátkoľvek iný určil charakter vzťahov v nemeckých rodinách pre nasledujúce štyri storočia. V názoroch na manželstvo, tak ako aj v iných, ho ovplyvnili Pavel a Augustinus. Celý jeho postoj k tejto otázke bol podfarbený patriarchalizmom. Podľa Luthera je muž hlavou ženy, lebo bol stvorený skôr. Ona mu má preukazovať nielen lásku, ale aj česť a poslušnosť. On jej má vládnuť síce láskavo, ale vládnuť má. Ona má svoju oblasť pôsobnosti a s deťmi dokáže jedným prstom urobiť viac než muž oboma rukami. Má sa však obmedziť na svoju oblasť. Ak aj Luther nepovedal, že deti, kostol a kuchyňa sú polom pôsobnosti žien, povedal, že boli stvorené so širšími bokmi preto, aby zostali doma a sedeli na zadku.⁵³ Deti sú podriadené rodičom a najmä otcovi, ktorý sa v domácnosti teší rovnakej autorite ako svetská moc v štáte.⁵⁴ Neúcta k rodičom je porušením Desiatich prikázaní. Pri jednej príležitosti Luther tri dni nechcel odpustiť svojmu synovi, hoci ho syn prosil o odpustenie a Katka a ostatní sa zaňho prihovárali. Išlo o to, že chlapec sa svojou neposlušnosťou voči otcovi dopustil urážky Božieho Majestátu.⁵⁵ Keby len Luther občas

dokázal Boha v takýchto situáciách vynechať, bol by býval ľudskejší. Na druhej strane však treba mať na pamäti, že podľa jeho názoru by nemalo byť jablko ďaleko od tŕstnice.

Celú inštitúciu manželstva Luther umiestnil do rámca rodinných vzťahov.⁵⁶ Neponechal priestor pre bezuzdný individualizmus. Ženíchov a nevesty by mali vyberať rodiny. A zatiaľ čo rodičia by nemali nútiť deti do zväzkov, ktoré sú im odporné, deti by zase nemali len pre pobláznenie odmietat rozumnú voľbu zo strany starších. Išlo o stredovekú predstavu. Katolícke zdôrazňovanie svätosti spolu s agrárnou spoločnosťou viedli k tomu, aby sa manželstvo stalo inštitúciou, ktorá má zvečniť rodinu a zachovať majetok. Romantická revolúcia súdov lásky vo Francúzsku sa spočiatku netýkala manželstva a k spojeniu lásky a manželstva došlo až počas renesancie.

Také tendencie boli Lutherovi celkom cudzie. Za ideál pokladal Rebeku, ktorá prijala muža, vybraného rodinou.⁵⁷ Jákob si podľa neho zaslúžil pokarhanie, lebo potom, ako dostal Leu, ktorá mu porodila deti, pracoval ešte ďalších sedem rokov, zaslepený peknou tvárou Ráchel. Luther mal však radosť z tejto slabosti, lebo dokazovala, že bol spasený vierou, a nie skutkami.⁵⁸ A keď sa Luther v tomto ohľade pridržal stredovekého názoru, v iných bodoch sa s ním rozchádzal. Predovšetkým odmietal nepoškrtnosť ako ideál. Týmto krokom sa otvorila cesta k romantizovaniu a zjemneniu manželstva. Bezprostredný následok bol však skôr opačný. V jeho rannej polemike sa manželstvo degradovalo na najzákladnejšiu telesnú rovinu, pretože Luther v snahe zabrániť zasahovaniu cirkvi, tvrdil, že pohlavný styk patrí k takým nevyhnutným potrebám ako jedenie či pite. Tí, čo nie sú obdarení pohlavnou zdržanlivosťou, musia hľadať ukojenie. Zavrhnúť ich znamená uprednostňovať smilstvo pred manželstvom. Tieto slová však treba interpretovať opatrne. Luther nemal v skutočnosti na mysli to, že vonkajšia zdržanlivosť je nemožná, ale iba to, že mnohých bez pohlavného uspokojenia sužuje túžba, a z toho dôvodu je manželstvo čistejším stavom než mnišské odriekanie.

Polemické spisy do roku 1525 však svojou nechcenou úprimnosťou určite vyvolávajú dojem, akoby jediným zmyslom manželstva bolo slúžiť ako liek proti hriechu.

No po svojej vlastnej svadbe zdôrazňoval čosi iné - manželstvo začal vykresľovať ako školu charakteru. V tomto zmysle manželstvo nahrádza kľáštorný život, ktorý cirkev považovala za pôdu, kde sa človek cvičí v cnosti, a za najistejšiu cestu do neba. Luther odmietnutím akejkoľvek možnosti zaslúžiť si spásu nevylučoval utužovanie sa v statočnosti, trpezlivosti, láskavosti a pokore. Rodinný život je náročný. Hlava rodiny sa musí po celý život trápiť, aby zabezpečila každodenný chlieb.⁶⁹ Žena musí rodiť deti. Počas tehotenstva ju trápia závraty, bolesti hlavy, nevoľnosť, bolesti zubov a opuchliny na nohách.⁶⁹ Pri pôrodných bolestiach ju manžel môže utešovať slovami: „Mysli na to, milá Gréťa, že si žena a že tvoja námaha je milá Bohu. Raduj sa z Božej vôle. Príde na svet dieťa! Keby si nedajbože zomrela, bude to pre ušľachtilé dieťa a v poslušnosti Bohu. Keby si nebola ženou, želala by si si ňou byť, aby si mohla trpieť a umierať pri takom vzácnom a ušľachtilom diele Božom.“⁶⁹ Vychovávanie detí predstavovalo skúšku pre oboch rodičov. Jednému zo svojich synov Luther povedal: „Dieťa moje, čo si také spravilo, že ťa mám tak rád? Svojím nárekom si prevrátilo celý dom hore nohami.“⁶⁹ A keď dieťa hodinu plakalo a rodičia boli na konci so silami, poznamenali: „Práve z tohto dôvodu cirkevní otcovia zvažovali manželstvo. No Pán Boh pred posledným dňom prinavrátil manželstvu a svetskej moci úctu, ktorá im patrí.“⁶⁹ Samozrejme, hlavné bremeno znáša matka. Manžel však môže poviesť plienky, pre zábavu susedov. „Nech sa len smejú. Boh s anjelmi sa usmieva v nebi.“⁶⁹

Medzi manželmi vznikajú aj nedorozumenia. „Bože dobrý!“ vykrikoval Luther. „Koľko trápenia stojí také manželstvo! Adam poriadne pobabral našu povahu. Pomysli na všetky tie škriepky, čo museli mať Adam s Evou za deväťsto rokov svojho života. Eva vravela: 'Ty si zjedol jablko' a Adam odsekol: 'Ty si mi ho dala.'“⁶⁹

Luther raz s chutou zoširoka odpovedal na otázky študentov. Keď na chvíľu prestal, skočila mu Katka do reči. „Doktor, prečo neprestanete rozprávať a nezachčete jest?“ Luther odsekol: „Kiež by si ženy, skôr než otvoria ústa, zopakovali Modlitbu Pánovu.“ Študenti sa pokúšali znova ho dostať do starých kolají, ale už s ním nebola reč.⁶⁹

Príležitosť sa Katka mohla revanšovať. Raz sa nahlas modlila za dážd a Luther jej skočil do reči. „Áno, prečo nie, Pane? Prenasledovali sme tvoje Slovo a vraždili sme твоjich svätcov. Zaslúžime si tvoje dobrodenie.“⁶⁹

Problémny čiastočne súviseli s tým, že Luther a jeho žena nemali rovnaký rytmus odpočinku a práce. Ona sa po dni strávenom s deťmi, zvieratami a služobníctvom chcela porozprávať s niekým sebestoaným. A on, po štyroch kázaniach, prednáškach a rozhovoroch so študentmi pri jedle si chcel sadnúť do kresla a pohrúžiť sa do čítania. Vtedy Katka spustila: „Pán Doktor, je pruský kancelár vojvodov brat?“⁶⁹

„Celý môj život pozostáva z trpezlivosti,“ vyjadril sa Luther. „Musím mať trpezlivosť s pápežom, kacírmí, svojou rodinou a s Katkou.“⁶⁹ Uznával však, že mu to prospieva.

Ani na okamih by sme si nemali myslieť, že Luther vylučoval z manželstva lásku. Samozrejme, podľa Lutheho kresťan má milovať svoju manželku. Je povinný milovať svojho blízkeho ako seba samého. Manželka je jeho najbližším blížnym. Mala by byť preto jeho najdrahším priateľom.⁷⁰ A Luther sa na listy Katke podpisoval *Dir lieb und treu*. Keď v manželstve pretrvávajú láska, ide o najväčšiu Božiu milosť. „Prvá láska je vyvolaná opojnosťou. Keď opojnosť pomíne, prichádza pravá manželská láska.“⁷⁰ Každý z dvojice by sa mal učiť byť k tomu druhému milý. Za starých čias dostávala nevesta takúto dobrú radu: „Milá moja, nech tvoj manžel večer s radosťou prekráča svoj prah.“ A ženách: „Nech je tvojej manželke ľúto, že odchádzaš.“⁷⁰ „Najmilší život je život prežitý so zbožnou, ochotnou a poslušnou ženou v pokoji a svornosti.“⁷⁰ „Jednota tiel

nestačí. Musí existovať aj jednota konania a myslenia.”⁷⁵ „Katka, máš manžela, ktorý ťa miluje. Nech je niekto iný cisárovnou.”⁷⁶ Keď Katka ochorela, Luther zvolal: „Ach, Katka, neumieraj a neopúšťaj ma.”⁷⁷

Keď bol chorý on a myslieť si, že umrie, obrátil sa na svoju ženu: „Katka moja najmilšia, ak to bude Božia vôľa, prijmi ju. Si moja. Buď si tým aj naďalej istá a pridržaj sa Božieho slova. Chcel som napísať ešte jednu knihu o krste, ale nech sa stane Božia vôľa. Kiež sa postará o teba a o Hansa.” Katka odpovedala: „Môj milý doktor, ak je to Božia vôľa, tak by som radšej chcela, aby si bol s Pánom než tu s nami. No nemyslím iba na seba a na Hansa. Tílko ľudí ťa potrebuje. O nás sa však neboj. Boh sa o nás postará.”⁷⁸

ÚTECHY DOMOVA

Luther nachádzal vo svojom domove pravé potešenie. Raz jeho kolega Jonas poznamenal, že ovocie považuje za Božie požehnanie, a preto si nad stôl zavesil vetvičku z čerešne. Luther povedal: „Prečo nepomyslíš na svoje deti? Celý čas ich máš pred očami a môžeš sa od nich naučiť viac než od vetvičky z čerešne.”⁷⁹ V tom, čo sa mohol podľa neho Jonas naučiť, nebolo nič sentimentálne. „O, Pane Bože, ako veľmi musel Abel milovať Kaina, a predsa sa z Kaina vykľul vrah svojho brata.”⁸⁰ Keď sa Luther v roku 1538 pozeral na svoju rodinu, povzdychol si: „Kristus povedal, že musíme byť ako deti, aby sme vošli do nebeského kráľovstva. Božemôj, to je priveľa. To sa musíme stať takými hlupákmi?”⁸¹ Človek si kladie otázku, či niekedy aj jeho deťom nenapadlo položiť si otázku, kto je vlastne hlupák. Napríklad vtedy, keď raz Luther rozstrihal Hansove nohavice, aby si opravil svoje vlastné...⁸² No čo by dieťa s radosťou neprepáčilo otcovi, od ktorého dostávalo také úžasné listy? Dvadsaťateho druhého augusta 1530, keď mal Hans štyri roky, Luther mu napísal:

*Môj najdrahší synček,
s radosťou sa dozvedám, že sa dobre učíš a usilovne modlíš. Len tak ďalej, chlapčá moje, a keď sa vrátiš domov, prinesiem ti celý trh.*

Viem o jednej báječnej záhrade, v ktorej deti v šatôčkach zo zlata zbierajú pod stromami ružovoučkú jablčka, a aj hrusky, čerešne a slivky. Spievajú, skáču a radujú sa. A majú krásnych poníkov so zlatými uzdami a sriebornými sedlami. Spýal som sa záhradníka, kto sú tie deti, a on mi povedal: „To sú deti, ktoré sa rady modlia, učia a sú poslušné.” Tak som sa ho opýtal: „Milý pane, aj ja mám syna a volá sa Hans Luther. Nemohol by aj on prísť do tejto záhrady papáť ružovoučkú jablčka a hrusky, jazdiť na krásnom poníkovi a hrať sa s týmito deťmi?” Odpovedal mi: „Ak sa rád modlí a učí, a je poslušný, aj on môže prísť do tejto záhrady. A Lippus a Jost [synovia Melanctona a Jonasa] tiež. Keď prídu všetci spolu, dostanú zlaté prísťalky a bubienky a krásne srieborné kuše.” No bolo ešte zavčasu a deti ešte neruľovali, takže som nemohol čakať, kým sa začne tancovať. Povedal som tomu mužovi: „Imeď to idem všetko napísať svojmu milému synčekovi Hansovi, nech môže usilovne pracovať, modliť sa a poslúchať, aby aj on mohol prísť do tejto záhrady. No on má aj tetu Lenu, ktorú musí so sebou zobrať.” „S tým si nemusíte robiť starosť,” povedal. „Choďte a napíšte mu to.”

Takže, môj milovaný synček, uč sa a usilovne sa modli, a povedz Lippusovi aj Jostovi, nech tak robia aj oni, aby ste mohli prísť všetci spolu do tejto záhrady. Pánboh ťa opatrui. Odkiaľ tetuška Lene, že jej príjem všetko najlepšie a pobožkaj ju za mňa.

*Tvoj milujúci otec
Martin Luther⁸³*

Luther sa vžíval v domácich slávnostiach a zábavách. Vianočnú hru *Vom Himmel Hoch* s jej nádhernou typicky detskou atmosférou zložil pravdepodobne pre Hansa a Lenchen. Rovnako očarujúca je táto krátka koleda:

*Malický Pane náš, chuľu vzdávame ti
že si sa určil ísť na naše cesty.
Človekom sa stať, z Panny zrodený
hosana spievajú všetci anjeli*

*Večného Otca Syn blažene
spinká si v jasičkách na sene.
Hľa, zjavil sa Boh večne živý
v slábnom tele, v sveta žiali.*

*Čo ani svet neobsiahne
chuľi sa v Márinom lone.
Dieťaťko celkom malické
a predsa svetu kraľuje.⁸⁴*

Keď mala Magdaléna štrnásť rokov, ležala na smrteľnej posteli. Luther sa modlil: „Ó, Bože, tak ju mám rád! Nech sa však stane tvoja vôľa.“ A potom sa jej prihovril: „*Magdalenchén*, dievčaťko moje, rada by si zostala so svojím otcom tu, a pritom by si rada išla k svojmu nebeskému Otcovi?“ A ona odvetila: „Áno, otecko môj, ako si Pán Boh želá.“

A Luther si robil výčikky, lebo Boh ho požehnal tak, ako nepožehnal ani jedného biskupa za tisíc rokov, a predsa v tej chvíli nedokázal Bohu vyjadriť vďaku. Katka sa držala stranou, premožená žiaľom; a Luther držal dcéru v náručí, kým umierala. Keď ju uložili do hrobu, povedal: „*Du liebes Lenchen*, vyjdeš nad obzor a budeš žiarit ako hviezdy a slnko. Aké je divné vedieť, že ona je už v pokoji a všetko je dobré, a predsa cítiť taký žiaľ!”⁸⁵

Poznámky

1 BR, 426	45 TR, 2447
2 TR, 1654, 3177	46 BR, 1067
3 BR, 600	47 TR, 3541
4 BEATUS RHEINANUS, BR, s. 319	48 TR, 1101
5 BR, 800	49 TR, 3298b
6 BR, 857	50 TR, 6, 301, 397, 566, 613, 1038, 1106, 1637, 2258b, 2459, 2849b, 2889a+b, 3627, 3637b, 3901, 4351, 5378, 5742, 5847, 6238, 6250
7 BR, 782	51 TR, 2563A
8 BR, 890, 900	52 TR, 6725
9 BR, 860	53 XX, 149
10 BR, 883	54 TR, 55
11 TR, 900	55 TR, 6102
12 TR, 49	56 TR, 3566
13 BR, 900	57 XXX, 3, 236
14 BOEHMER, LS EHE, 65	58 XXIV, 518-21
15 BR, 886	59 XII, 106
16 BR, 892	60 XVII, 1, 2425
17 BR, 897	61 X, 2, 296
18 BR, 900	62 TR, 3141, 1004
19 BR, 896	63 TR, 2867b
20 BR, 894	64 X, 2, 296
21 BR, 898	65 TR, 3675
22 SMITH, ML, 168	66 TR, 2047
23 TR, 1656, 3178a	67 TR, 4839
24 BR, 946	68 TR, 1656
25 BR, 906	69 TR, 2173A
26 BR, 1065	70 XXXVI, 560
27 SEIDEMANN, ZHT, 1860, 475-564	71 TR, 236
28 TR, 3038b, s. 154	72 TR, 5330
29 BR, 1078	73 TR, 6520
30 TR, 1457	74 TR, 3508
31 BR, 1009	75 TR, 5524
32 KROKER, 105	76 TR, 3350a+b
33 TR, 3390b	77 TR, 2764b
34 BR, 2267	78 TR, 2922a
35 BR, 3539	79 TR, 5635
36 BR, 3509	80 TR, 2965
37 TR, 2437	81 TR, 4027
38 THOMA	82 TR, 4531
39 BR, 1052	83 BR, 1595
40 TR, 146	84 XXXV, 434-35
41 TR, 2458, 2397b	85 TR, 5494, s. 190-91
42 BR, 932	
43 BR, 1013	
44 BR, 1017	